

A csikmegyei magánjavak.

I.

A Csikmegyei Magánjavak név alatt ismert vagyonkomplekszum eredete az 1762–1764 évekre megy vissza, amikor Mária Terézia a határőri intézményt, illetve határőri katonai kötelezettséget szervezte. Az 1764-ben határőrökké felfegyverzett székelyek két gyalog- és egy huszárezredet alkottak. 1769 augusztus havában történt Ausztria–Magyarország és Törökország közt a határjárás bevégezése. Ennek során Magyarország keleti határvonalán, Csik és Háromszék megyék Moldova felé eső határa mentén a török fennhatóság alatt álló Moldovától több olyan havas birtokrész szereztetett vissza és csatoltatott Erdély területéhez, amelyek azelőtt a határvonal bizonytalansága miatt villongás tárgyai voltak az erdélyi és a moldva–oláhországi szomszéd birtokosok között vagy amelyeket a moldva–oláhországiak, felhasználva Erdélynek a 17. és 18. század első felében volt szerencsétlen belviszonyait, mindig beljebb foglalva jogtalanul eltulajdonítottak. II. József császár 1783 május hó 27-én 3680. szám alatt kelt legfelsőbb elhatározásával ezeket a visszaszerzett havasokat a székely határőrkatonaság „javára és előmenetelére adatni” rendelte avégből, hogy könnyítsen azokon a terheken, amelyeket az új katonai szolgálat rájuk rótt. A katonai szolgálat ugyanis igen súlyos anyagi megterheléssel járt a székelysége, amennyiben ruházatról, katonai felszerelésről, sőt lóról is maguknak kellett gondoskodniok.

E legfelsőbb rendelet következtében az első székely gyalogezred a Csikszék vonalába eső havasokat az 1784 év tavaszán tényleg birtokba vette és azoknak jövedelmét a határőr családok között évenként felosztotta.

A határőri intézmény 1851-ben feloszlattatott. Ugyanazon évben I. Ferenc József császár a csiki és háromszéki

határőrök által eddig birt vagyont ama károk pótlására, amelyeket a székelység az 1848. évbeli magatartásával a katonai vélelem szerint okozott, a kincstár javára elkobozni rendelte. Ugyanakkor a románságnak az 1848. évbeli magatartását a dinasztia iránt jutalmazni akarva, a román határőr családok leszármazóinak adja. (II. József császár 1783. évi elhatározásával egyidejűleg ugyanis a naszódi és karánsebesi román határőrök is jelentékeny birtokokat kaptak a visszaszerzett területekből.)

Az alkotmányosság helyreállítása után azonban a magyar minisztérium felterjesztésére I. Ferenc József 1869 február 16-án kelt „legkegyelmesebb elhatározásával” a székely határőrcsaládok által birt összes ingó és ingatlan javakat a székelység kulturális és gazdasági érdekeinek előmozdítására visszaadja.

A vagyont ez idő óta a jogosult határőrcsaládok leszármazói, az általuk alkotott és kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabályok szerint, autonóm joggal, mint korlátlan tulajdonosok kezelték egészen 1923. évi április haváig, amikor a román kormány az agrárbizottság határozatára támaszkodva, az eddigi adminisztrációnak karhatalommal való felfüggesztésével és elmozdításával a vagyont, mint állítólagos állami tulajdont, elkobozta.

Az elvett vagyon áll 62.604 kat. hold (36.022 hektár) földbirtokból, egyéb ingatlanokból és ingóságokból. Az ingatlanok értéke 1914-ben 105,820.000 arany koronára becsültetett.

II.

Az 1919 szeptember 10-én kelt 391. számú első erdélyi román agrárreform törvény I). 2. cikkének b) pontja „a volt határőrvidéki ezredek vagyonszövetségét” egyformán mentesíti a kisajátítás alól, tekintet nélkül arra, hogy azok tulajdonosai románok-e vagy magyarok. Ezt a törvényt azonban még végrehajtásának megkezdése előtt hatályon kívül helyezte a ma érvényben levő, 1921 július 30-iki erdélyi agrártörvény, amelynek 24. és 32. §-ai úgy intézkednek, hogy csak a volt naszódi II. román határőrezred leszármazottainak vagyonszövetsége (300.000 kat. hold terület) vétetik ki a kisajátítás alól. A törvényhozásnak ez az egyenlőtlen intézkedése ellen a Csikmegyei Magánjavak igazgatósága emlékirattal fordult az országgyűléshez, ez azonban nem vétetett figyelembe. Ezzel szemben nemcsak a volt naszódi II. román határőrezred vagyonszövetségének birtokai mentesítettek törvényhozási úton a kisajátítás alól, hanem a karánsebesi volt I. román határőrezred ingatlanai (255.000 kat. hold) is telje-

sen mentesítették a kisajátítás alól a kisajátítási eljárás során.

A Csikmezei Magánjavak birtokainak egy részét az I. és II. foku agrárbizottságok kisajátították, másik részét meghagyták. A magánjavak által beadott felebbezésre az Agrárbizottság 1923 február 26-án kelt határozatával a két alsóbb foku agrárbizottság határozatának megsemmisítésével kimondta, hogy a Csikmezei Magánjavak állami vagyont képeznek, amelyek in jure sucesionis a román állam tulajdonába mentek át és így velük szemben kisajátításnak helye nincsen.

Az Agrárbizottság ezt a határozatát a következőkkel igyekezett megindokolni:

a) Szerinte a vagyont II. József császár 1783-ban az első székely gyalogezredet alkotott családoknak csak haszonélvezetre és nem tulajdonjoggal adta.

b) Szerinte a csiki székelyek az 1848. évi „lázas és esküszegésük” által addigi haszonélvezeti jogukat is elvesztették.

c) Ferenc József 1869-ben a vagyont az állam tulajdonjogának fenntartásával újból csak használatra adta vissza, még pedig nemcsak a székely határőrcsaládoknak, hanem Csik vármegye egész közönségének.

d) Végül, minthogy a román állam amúgy is teljesíti azokat a feladatokat, amelyeket a vagyon szolgált, minden ellenérték nélkül megszűnik és az államra visszazáll a haszonélvezeti jog is és a román állam a vagyonnak teljes, zavartalan tulajdonosává lesz.

Az agrárbizottságnak eme határozata alapján, a Csikmezei Magánjavak elvételével, mint láttuk, 62.604 kat. hold (36.022 hektár) olyan vagyont, amely magyar kulturális és gazdasági célokat volt hivatva szolgálni, elvettek, ellenben 555.000 kat. hold olyan vagyont, amely hasonló román célokat szolgál, meghagytak.

Constantinescu földmivvelésügyi miniszter egy megrendelt interpellációra a kamarában 1923 december 7-én adott válaszában erre nézve a következőket mondotta: „Megvizsgálva a felebbezéseket, arra a meggyőződésre jutottam, hogy ebben az ügyben nem lehet szó kisajátításról, hanem az állam az egészet vissza kell, hogy vegye magának. Az agrárbizottság fenséges hazafias cselekedetet végzett, helyrehozván határozata által a multban elszenvedett igazságtalanságot és nyomorúságokat.”

Ez a miniszteri nyilatkozat eléggé megvilágítja a szándékot, amely az elvételnél mérvadó volt.

III.

Mint hogy a Magánjavak elvétele ellen a belföldi hatóságoknál megkísérelt lépések eredménytelenek maradtak, a Csikmegyei Magánjavak igazgatósága 1923. év augusztus havában petíciót akart intézni a Nemzetek Szövetségéhez. Azonban a román hatóság az e végből összehívott közgyűlést megakadályozta és a petíciót elkobozta. Az Averescu-párt 1926. évi kormányra kerülése előtt a Magyar Párttal kötött paktumában megígérte az ügy igazságos elintézését, ezt az ígéretét azonban nem tartotta meg.

Nem lévén kilátás az ügynek a belföldi fórumok által való elintézésére, dr. Balogh Arthur volt egyetemi tanár, udvarhelymegyei szenátor és dr. Pál Gábor csikmegyei szenátor 1929. évi július 20-án petíciót adtak be a Nemzetek Szövetségének Tanácsához. A terjedelmes petíció, amelyet beadása óta több rendbeli pótbeadvány követett, részletesen kimutatja az agrárbizottság határozatának tarthatatlanságát és a Nemzetek Szövetségének védelmét kéri a kisebbségi szerződés alapján az egyenlőtlen elbánással szemben, amelyet a román törvényhozás és közigazgatás az azonos eredetű és természetű két, a román és a magyar vagyonnal szemben alkalmazott.

A petíció rámutat mindenekelőtt arra, hogy az agrárbizottság túllépte hatáskörét akkor, amikor a Csikmegyei Magánjavakat állami vagyonnak jelentette ki és ez által a tulajdonjog kérdésének elbírálásába bocsátkozott. Az agrárbizottságnak csak a törvényben megállapított kisajátítási kérdésekben van hatásköre és nincsen olyan joga, amellyel az addig soha senki által nem vitatott tulajdonjog kérdését tegye elbírálás tárgyává és ennek folytán az állam javára minden ellenérték nélkül ingatlanokat, sőt az agrártörvény céljaival semmiféle összefüggésben nem álló intézményeket (takarékpénztár! földmives iskola!) és ingóságokat elkobozzon. Ha a tulajdonjog kérdését az állam vitássá tette, ezt csak a bíróságnak állott volna jogában elbírálni és nem egy közigazgatási jellegű hatóságnak, aminő az agrárbizottság.

Kiemeli a petíció, hogy a Csikmegyei Magánjavak minden időben a székely határőrezred leszármazóinak, a jogosult csiki székely családoknak kizárólagos közös tulajdonát képezte és ez a birtokkomplekszum soha sem állami, sem megyei tulajdont nem képezett. A telekkönyvekben tulajdonosként sem az állam, sem a megye nem szerepel. Az agrárbizottság a jogtörténeti fejleményeknek merőben téves, önkényes magyarázata, a valóságnak teljességgel meg nem felelő dolgoknak tényekül elfogadásával és a kérdés érdemét eldöntő körülményeknek figyelmen kívül hagyásával jut az

általa elért eredményre, mert ha ezt nem teszi, nem lett volna képes politikai célokra (a székely-magyarországi gyöngítése és a romániaság erősítése) alapuló határozatát semmivel sem indokolni. Az agrárbizottsági határozat jogi képtelenségének illusztrálására elég megemlíteni, hogy határozatának indoklásában még a hűbérjogot is segítségül veszi, holott tudnia kellett volna, hogy a Székelyföldön a hűbérjog soha érvényben nem volt, minthogy ott hűbériség soha nem létezett. A tulajdonjog kérdésében – teljes illetéktelenül, amint már említve volt – csak a valóságnak szándékos elferdítésével lehetett kimondani, hogy a vagyon állami tulajdonra képezett, illetve a jogosultak azt csak haszonélvezetül bírták. E részben elég utalni a magyar kormánynak I. Ferenc Józsefhez 1869 január hó 23-án tett felterjesztésére és az erre hozott legfelsőbb elhatározásra. A felterjesztésben ugyanis azt javasolja a magyar kultuszminisztérium, hogy az elkobzott javak a székely népnek anyagi és szellemi előhaladására és fejlődésére „örökre, feloszthatatlanul, teljes tulajdonosi joggal” adassanak vissza. A felterjesztésre hozott legfelsőbb elhatározás pedig a birtokokat „azon közhasznú célokra és feltételek mellett, amelyek a felterjesztésben megjelölve vannak és amelyek a székely nemzet jólétét képesek előmozdítani”, visszaadni rendeli.

A beadott petíciót, miután az alaki szempontból elfogadhatónak találtott, a Nemzetek Szövetségének kisebbségi osztálya a szabályszerű eljárás alá vetette. Kiadta azt észrevételeinek közlése végett a román kormánynak. Majd a három tanácstagból álló kisebbségi bizottság, amelynek az ügy kiosztott, az érdekelteknek pótbeadványaiban foglaltakra nézve további felvilágosításokat kért a román kormánytól. A román kormány a maga álláspontja mellett hangulatot csinálándó, nagyszabású sajtókampányt indított, azt a valóságnak egyáltalában meg nem felelő állítást is hangoztatva, hogy panaszkodásra az érdekelteknek annál kevésbé van joguk, mert hiszen az elvett földeket ugyanazok a székelyek kapták most már tulajdoni joggal, akik azokra nézve a múltban csak haszonélvezeti joggal bírtak. A valóság ezzel szemben az, hogy az elvett erdőket részint ó-királyságbeli magánvállalkozóknak adták oda, akik azokat még a nekik juttatott mértéken is jóval tulmenve kipusztították, részint pedig tiszta román községeknek, román egyházaknak. A jogosultak által lakott községek közül az elvett erdőkből csak egyetlen, román-magyar vegyes lakosságú községbeliek kaptak.

Ezidőszerint – 1930 év július hava – még mindig sub iudice lis est. Az érdekeltek a genfi fórumtól várják azt az igazságtételt, amelyet idebent meg nem kaphattak.